

АДАМ НИЙЛ

/ 1805—1806 /

Роденият в Шотландия Адам Нийл получава медицинско образование в Единбург през 1802 г. През юли 1805 г. предприема пътешествие от Англия през Северна Европа (Германия и Полша) до Цариград и се завръща през лятото на 1806 г. През същата година е приет за член на Кралския медицински колеж и е назначен за военен лекар към английските части, които от 1808 г. са отправени на Иберийския полуостров, за да подпомагат испанската и португалската съпротива срещу Наполеон. Плод на впечатленията на Нийл от военните действия са две негови книги — „Писма от Португалия и Испания“ (*Letters from Portugal and Spain*), публикувани през 1809 г., и „Испанската кампания от 1808 г.“ (*The Spanish Campaign of 1808*), излязла в Единбург през 1828 г.

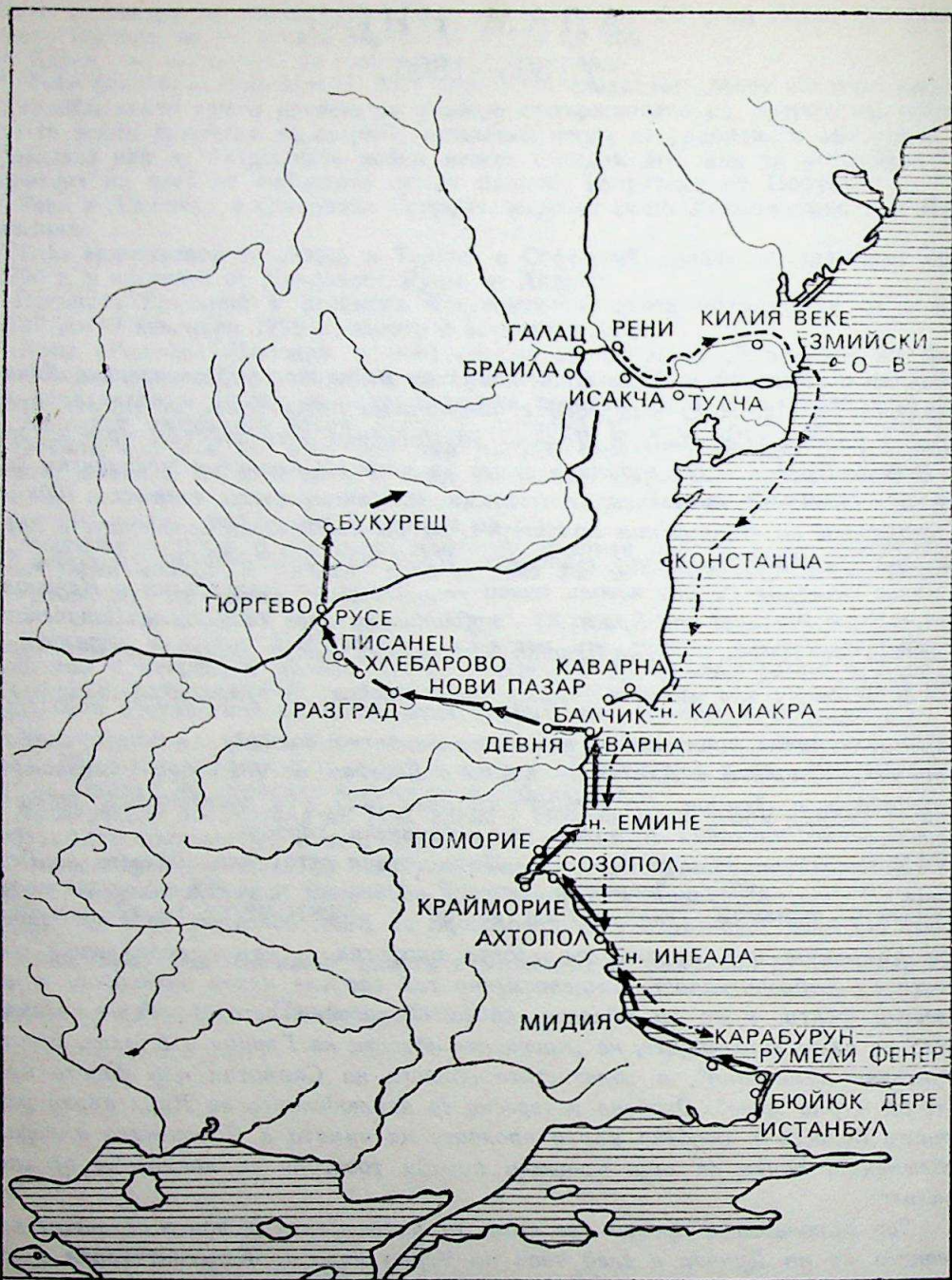
Следващото назначение на Нийл е като лекар на британското посолство в Константинопол, пост, който той заема вероятно до 1814 г., когато окончателно се установява в Англия — първо в Екзетър, от 1820 г. в Челтнам, а след 1824 г. в Лондон. До смъртта си през 1832 г. е практикуващ лекар и същевременно преводач и автор на медицински трудове.

През 1818 г. излизат неговите „Пътешествия през някои области на Германия, Полша, Молдавия и Турция“. Те обобщават впечатленията от пътуването му през 1805—1806 г. В предговора си Нийл обяснява, че е предприел тези пътувания във връзка със своята професия, а не за развлечение или просто от любознателност. Същевременно той споделя някои любопитни и неизвестни факти, и то за области, които обикновено остават извън полезрението на пътешествениците, не „красивите области на Гърция и Италия, богати с антични паметници“, а „блатистите области на Сарматия или дивите брегове на Черно море“. Особено интересни са наблюденията на Нийл върху различните болести и особено върху проявите на чумата в Османската империя, наблюдения, които са още по-ценни поради това, че са направени от специалист.

Тук включваме в превод две глави от пътешествията, които обхващат пътуването му по Дунава и след това по Черно море до Константинопол и обратния път по Черно море и през Добруджа до Букурещ (*Travels through some parts of Germany, Poland, Moldavia and Turkey. By Adam Neale, M. D. London, 1818, p. 176—194, 260—270*).

ЦДИА: КМФ 04, Инв. № 444/4.

Карта 8

МАРШРУТИ НА АДАМ
НИЙЛ (1805—1806)

- > ПРУТ — ЦАРИГРАД
- > ЦАРИГРАД — ВАРНА
- БУКУРЕЩ

ПЪТЕШЕСТВИЯ ПРЕЗ НЯКОИ ОБЛАСТИ НА ГЕРМАНИЯ, ПОЛША, МОЛДАВИЯ И ТУРЦИЯ

Глава XIV

След като преотстъпихме каретите си за около четвърт цена на един еврейски търговец, на следващия ден се качихме на кораба и продължихме надолу по реката. Екипажът ни се състоеше от един реис¹, трима гръцки моряци и едно момче. Скоро отминахме блатистите брегове при устието на Прут, след това навлязохме в южния ръкав на Дунава и на свечеряване хвърлихме котва близо до един малък остров, покрит с тръстика, папур и върби. Тук моряците слязоха и като запалиха огън, приготвиха вечерята ни. После направихме от грота навес и заспахме с корабните си плащове и кожуси върху дъските на палубата. На следващата сутрин на разсъмване отново бяхме на път, но нямаше никакъв вятър, течението беше бавно и ние съвсем слабо напредвахме. След около два часа се изравнихме с едно малко селце, наречено Исакси², разположено на десния бряг на реката; с полуразрушен замък, издигащ се на ръба на скалите; с малко каменисто островче отпред, защитено съответно от порутена кула — твърде западнала и с много стара архитектура.

(Авторът споменава, че на това място са се прехвърляли през Дунава най-различни армии — от тези на Дарий до руските войски през последната война, с. 177—178.)

Като минавахме покрай Исакси*, един турчин ни даде знак от брега, с който ни заповядваше да спрем и да му дадем възможност да се качи на борда. Вместо да се подчини с готовност на заповедите му, нашият екипаж се спотан на палубата, опитвайки се да се скрие, но след като отминахме острова, открихме, че турчинът, който ни бе последвал сам в една малка лодка, гребеше след нас. Моят спътник и аз му извикахме и го заплашихме, след което, тъй като той не ни обърна никакво внимание, му показахме цевите на две заредени пушки над кърмата — език, който, изглежда, не бе труден за разбиране, защото старият циклоп (той имаше само едно око) незабавно обърна лодката си и загребя обратно към своята бърлога, пелтечейки и проклинайки ни като християнски кучета. Този приятел, доколкото можахме да схванем, искаше да ни вземе налог, за което нямаше друго право освен това на силата, и реисът изглеждаше доволен, че се е отървал, въпреки че, както спомена, се боеше от мисълта за едно скорошно завръщане в Галац и от бъдещо отмъщение. Няколко мили по-надолу по Истъра нашият екипаж слезе при едно бъл-

* Исакси бе изгорено от руската армия, командувана от Романцев.

гарско село, наречено Tulse^{3*}, за да купи козе мляко, но жителите, вземайки ги за турци, побягнаха при тяхното приближаване и напуснаха къщите си, така че намерението ни завърши с неуспех.

Вероятно близо до това село се е състояла прочутата битка при Салици⁴, която временно спасила Западна Европа от варварите. Това се случило в 377-а година от новата ера, като разгромът на вестготите бил толкова страшен, че те стояли седем дни плътно затворени в своя сагга⁵, без да посмеят да приберат ранените и мъртвите си, които били изоставени на пернатите хищници. Аммиан разказва, че след много години видял на бойното поле техните оголени кости да се белеят на слънцето. На това място Дунавът се разделя на седем ръкава и бреговете му, които той често залива, представляват оттук до Черно море една монотонна, ниска равнина, покрита с върба, елша и тамариск, примесени с високи тръстики, острици и камъш, в чието подножие непосредствено до потока забелязахме множество пеликани, лебеди, гъски, патици, чапли, щъркели и други водни птици, мътещи в гнездата си. В самия край на низината, простираща се до Евксинус, минахме покрай едно рибарско село⁶ (Kiliastara), където неколцина от жителите му ни приветствуваха от лодките си, като ни предложиха риба за продажба, и от тях се снабдихме с пет големи есетри за около три английски шилинга.

Тези хора — трудолюбива, но дива и нечистоплътна раса, са потомци на Bastarnaе Reucinae^{**} — орда от тевтонски произход⁷, която по време на царуването на Пробус⁸ била пропъдена от своята древна колония в областта Bastarnic Alps⁹ и около сто хиляди души мигрирали към бреговете на Истрия и получили разрешение да го прекосят и да се заселят в Певка или Дунавска делта, където построили села и започнали да се препитават от лов на тон и есетра, каквито има в изобилие в Долен Дунав.

(Следват разсъжденията на автора относно символа на изображенията върху гръцките монети от град Истрос¹⁰ или Истрополис, които представляват две човешки глави, гледащи в противоположни посоки, с. 181—182.)

При срещата на дунавските води с тези на Черно море се получава един необикновен ромон и тъй като първите са помътни и наситени с белезникава утайка, границата между двете течения може да се проследи на много мили далеч от брега.

Денят беше чудесен и въздухът изключително чист и през далекогледите си много ясно виждахме белите скали на остров Левка¹¹, намиращ се на около шест мили в североизточна посока в страни от нашия курс.

* Tulse, изглежда, е бил укрепена позиция по времето на Дьо Тот. Вж. The Baron's Memoirs.

** Bess — вода; tarn — племе.

Този остров, наричан също Макарон или от турците Илан Адази — островът на змните, е известен в античността като митичния дом на Ахил след неговата смърт, където според поетичните легенди той бил свързан в брак с Елена или Ифигения и се радвал на безсмъртно щастие в компанията на своите приятели — Патрокъл, двамата Аякси и Антилох. Могат да се открият изумителни разкази на древни писатели за Левка, който се прочул като острова, където се намират храмът, статуята и гробницата на героя от Илиадата.

Островът е малък, безлюден и служи само като сигурно убежище на безбройните ята от морски птици, лебеди, пеликани, сини рибарчета, диви гъски и др.

(Предадени са различни митични легенди за острова, с. 183--187.)

Еднообразна е равнината, простряла се по крайбрежието на Черно море — от южното устие на Истрия до срещата ѝ с един висок нос, произлизащ от величествената верига на Хемус, на чийто ръб се издигат няколко порутени свода, наподобяващи сводовете на акведукт. Това място съответствува на месторазположението, както твърди Д'Анвил¹², на древния град Бизона^{13*}, погълнат от земетресение. Между тези руини и Сулинския ръкав¹⁴ се намира крепостта Кара Хърман¹⁵, а на около десет мили навътре в сушата — върху един нос, извисяващ се над езеро, образувано от Дунава, е гореспоменатият Бабадаг — древният Томи¹⁶ на Овидий. Руините на Кюстенджа¹⁷ — древната Константина, Каварна и Балзачук¹⁸, са разположени на равно разстояние една от друга по протежение на брега. През целия този ден се придвижвахме съвсем бавно, тъй като ветровете бяха слаби и неблагоприятни. На следващата сутрин (понеделник, 16-и септември) слънцето изгря аленочервено, облаците се събираха на мрачни купове на хоризонта и се носеха величествено и страшно над склоновете на тъмните тракийски планини. Нашите гръцки моряци наблюдаваха тези явления с голямо безпокойство и загрижените им погледи предричаха приближаващата се буря и ренсът, променяйки курса, скоро ни закара близо до сушата, където върху скалистия бряг забелязахме множество малки вятърни мелници с необикновена форма на крилата. Отминавайки ги, внезапно навлязохме в кръгла ниша в скалата, която по всичко приличаше на кратера на изгаснал вулкан. „Агатополи“¹⁹ — каза ренсът, сочейки няколко мизерни къщурки, сгъсени една до друга по протежение на стръмния бряг на залива. „Агатополи, синьори“ — повтори екипажът, хвърляйки корабното въже на брега, което няколко гръцки рибари бързо уловиха и завързаха за една скала. Нашият екипаж незабавно слезе на брега и започна да стоварва голямо количество дървени съдове, паници, кани и др., които те без наше съгласие бяха донесли от Галац, където се

* Bizopa—Biz, връх или нос; опа, град или богатство, сила.

изработват от молдавски цигани. След като им разрешихме да свалят стоката си и сами се убедихме в мизерията на градчето, решихме, че е напълно справедливо да протестираме срещу нарушението на уговорката и тъй като предсказваната буря не даваше признаци, че ще се разрази, принудихме капитана и екипажу му да вдигнат котва и да отплуваме. Едва обаче бяхме напуснали подслона на брега, когато бурята стана толкова яростна, че нашите моряци — до този момент само намусени, сега бяха обхванати от пълно отчаяние и просвайки се върху кварталдека пред една картина на Панагия²⁰, отказаха да се подчинят на заповедите на своя водач и да обърнат срещу вятъра триъгълните платна. Някои от тях, избухвайки в сълзи, молеха за разрешение да закарат кораба в пристанището. Вълните бързо нарастваха и се разбиваха отсечено върху палубата по необичаен начин и като взехме предвид слабата конструкция на барката, отсъствието на люкове и на свободно движещ се баласт чакъл, както и състоянието на екипажа, решихме, че е по-добре да изпълним молбите им, и капитанът, завъртайки кормилото, бързо закара барката на рейд в Енеада²¹, където хвърлихме котва на около три клафтера²² дълбочина пред една разрушена кула.

Тъй като пристанището на Енеада представлява единственото сигурно място между Дунава и Босфора на европейския бряг, където могат да хвърлят котва всякакъв вид морски съдове, настигнати от буря, и тъй като между него и Босфора няма дори едно малко заливче, имахме голямо основание да благодарим на провидението, че сме последвали съвета на моряците. Бурята продължи няколко дни с нарастваща ярост и преди да отпътуваме, не по-малко от тридесет каика и турски чектервека²³ влязоха, подгонени от лошото време. Доктор Кларк в първия том на своите пътешествия е дал толкова точно описание на това красиво заливче, че не остава нищо друго, освен да засвидетелствувам неговата голяма прецизност както в този, така и във всички останали случаи.

След като екипажът се навечеря, се отправихме към брега без моя спътник, който поради силно главоболие не можа да се присъедини към нас. Слязохме на сушата зад един голям скален отломък, който като че ли бе паднал при някакво силно земетресение горе от канарата, допираща се до разрушената квадратна кула. Тук моряците напълниха бъчвите си с чудесна вода от един извор и след това се изкачихме до по-горното от двете турски кафенета, където заварихме няколко еничари, наслаждаващи се на лула и кафе. Стопанинът на къщата — турчин, ни направи някакво кафе, което аз с труд погълнах, тъй като, освен че бе вряло, то беше гъсто и мътно и без захар или мляко. Докато правех опит да изсърбам това горчиво, ободрително питие, един турски берберин демонстрираше умението си, подкастрирайки братите на екипажа на лодката. Този оператор бе, както подозирам, самият „Манго тук, Манго там“, когото доктор Кларк беше видял

преди пет години. Той бе облечен в ранрана памучна жилетка и престилка, а на главата си носеше турски калпак, който служеше да подчертае необикновените черти на една много гротескна физиономия.

Докато всичко това се вършеше на стъпалата пред кафенето, от брега пристигна група еничари с неколцина цигани, които започнаха да танцуват за собствено удоволствие под звуците на триструнна балалайка. Долу брегът бе пълен с турски лодки, натоварени с дървени въглища, и всичко изглеждаше абсолютно по същия начин, по който го описва доктор К. по време на своето посещение.

На следващия ден няколко души от екипажа на лодката се отправиха към едно село, отдалечено на около осем мили, за да купят мляко и плодове. Те отсъствуваха осем часа и се завърнаха привечер, носейки хляб, биволско мляко, дини и грозде. Ние възнамерявахме да ги придружим, но гръцкият реис ни разубеди, позовавайки се на омразата, която тези планинци изпитват към франките. Той ни намекна за някои други особености в тяхната природа, в резултат на което решихме да останем при кораба и да проучим брега. На върха скалите приличаха, както споменава доктор Кларк, на разпадащи се базалтови колонии. Забелязахме също колоните под водата и видяхме останки от разрушен пристан. Свързвайки тези факти с името на мястото и с един пасаж от Вергилий²⁴, склонен съм да мисля, че точно на това място Еней е основал първия си град, след като избягал от развалините на Троя.

*Terra procul vastis colitur Mavortia campis,
Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo;
Hospitium antiquum Trojae, sociique Penates,
Dum Fort una fuit. Feror huc, et littore curvo
Maenia prima loco, fatis ingressus iniquis;
Aeneadasque meo nomen de nomine fingo²⁵.*

Разни страшни знамения, свързани с едно жертвоприношение на Юпитер, както и свирепият нрав на местните жители, го принудили да напусне това селище. Но в действителност обстоятелствата, наложили неговото преместване, биха могли да бъдат нееднократните земни трусове, разрушили новия му дом. При определянето му географите единодушно се спрели на града, наречен Енос, при устието на Хеброс — едно малко вероятно месторазположение, като се има предвид близостта му до враговете на троянския род. Не е ли по-вероятно, че след ограбването на Троя оцелелите биха намерили подслон при своите съседи и съюзници амазонките, които обитавали Битиния²⁶ — на брега на Евксинус, и с чиято помощ биха могли да се пренесат в Енеада, едно толкова отдалечено от гръцките нападения място и което ос-

вен това се е препоръчвало от стари съглашения и нови споразумения. Вергилий твърди, че то се намирало в една далечна страна — определение, което трудно подхожда на Енос, град толкова близо до входа в Хелеспонт. Изложеното тук предположение като че ли се подкрепя от названието на съседния град Агатополи, което може да е преименувано от Ахато-полис, градът на Ахат — верния другар на героя на Енеидата. В действителност Д'Анвил обяснява произхода на Енеада от Thyunnias²⁷ — един от градовете на Аполония²⁸, а Агатополи може да е изопачено от названието Агато-полис²⁹, но все пак като че ли първото предположение е по-вероятно.

На четвъртия ден сутринта, след като бурята бе утихнала, ние вдигнахме котва и отплувахме от Енеада с попътен бриз и хубаво време. Моряците, разположени в кръг, си почиваха на палубата и пееха гръцки песни. Рейсът — хубав мъж на средна възраст, управляваше кормилото, седнал до румпела, който бе украсен с позлата и окичен с нанизы от цветни стъклени мъниста, илюстрирайки напълно положението на нещастния Палинур — кормчията на Еней, който, като седял веднъж по този начин на високата кърма, заспал и паднал в морето заедно със счупения румпел в ръце сред пагубните владения на Нептун:

„Ipse gubernator puppi Palinurus ab altâ“³⁰.

Целият този пасаж е един от най-хубавите в Енеидата и заключителните стихове са особено патетични.

„O nimium coelo et pelago confise sereno,
Nudus in ignotâ, Palinure, jacebis arenâ!“³¹

Към залез слънце съзряхме село Домуз дере³² и бездната в планините, където водите на Евксинус бяха създали „омагьосания проход“*. Толкова високи и стръмни са скалите от двете му страни и толкова незабележимо тези планини се преливат една в друга, че чак когато дойдохме съвсем близо до брега, забелязахме разлома. Най-напред по протежение на брега се показва белите стени на едно турско село и крепост, наречено Усхумери³³, и скоро след това със залеза и утихването на вятъра установихме, че сме понесени от мощното течение под кулата на европейския фар — Фанараки. Преди да стигнем крепостите на Дьо Тот, оскъдната светлина на здрача почти се бе стопила. По протежение на двата бряга чувахме дрезгавите гласове на турските моряци, викащи своите събратя; ехото повтаряше звуците от канара на канара, а съществата, които ги произнасяха, бяха скрити!

* Турците наричат Босфора Шейтан Акендисси, или дяволското течение — „омагьосания проток“.

в сянката на стръмнините, надвиснали над Босфора. Като се изравнихме с крепостите, часовите на азиатския бряг ни викнаха да спрем, но след като съобщихме кои сме, ни разрешиха да продължим. Малко по-късно светлините на село Буюкдере блеснаха пред очите ни и затанцуваха в дълги отразени лъчи по развълнуваната повърхност на течението, което безшумно ни носеше със скорост от няколко мили в час сред флотилия от рибарски лодки — всяка с по един фенер на носа, с чиято помощ рибарите ловяха риба тон с харпун по древногръцки маниер, за който споменава Опиан³⁴ в неговата *Cynegetics*...

Глава XXII

През март 1806 г. отпътувах от Пера с един гръцки каик, като възнамерявах да прекося Черно море и ако времето позволи да слеза във Варна или Галац, а оттам да продължа за Англия. Вятърът обаче бе променлив и когато бяхме пред Буюкдере смени посоката си на запад, като ни задържа там няколко дни. По време на този престой гръцкият реис получи пристъп на треска, така че бях принуден да наема друг плавателен съд. Като компенсация обаче за това досадно забавяне по време на един обяд у граф Лудолф — неаполитанския посланик (чието гостоприемство и грижи аз подобно на много други британски пътешественици не без основание с благодарност ще си спомням), имах удоволствието и добрия шанс да срещна един джентълмен, който говореше свободно турски и който като мен се бе отправил за Варна; съответно ние се споразумяхме да накараме нашите лодкари да си „правят компания“ по време на пътуването, за да намалим в известна степен досадата при прекосяването на това мрачно море. Тъй като вятърът бе станал благоприятен, следобед напуснахме Буюкдере, но спряхме в село Фанараки³⁵, построено под кулата на европейския фар, където пренощувахме в къщата на един турски чиновник — мизерно дървено жилище, разположено върху издадена над морето скала, и с толкова прогнили външни вити стълби, че изкачвайки се по тях, едва ли не си изпочупихме краката. На следващата сутрин с попътен вятър и чисто небе си взехме сбогом с Кианеите³⁶ и с шеметните носове на този прекрасен канал и кога с платна, кога с гребла поехме покрай брега към Мидия³⁷.

Между Фанараки и нос Кара Бурун (Черния нос) сушата плавно се издига от самия край на водата с изключение на някои места, където брегът като че ли се е сгромолясал при земетресение в дълбините на морето и тогава по отвесната повърхност на скалите, открили своята вътрешна слоеста структура, са се показали хоризонтални пластове варовик, редуващи се с богати въглищни жили, толкова благоприятно разположени, че в тях могат да бъдат издълбани шахти почти наравно с водата. Тези въглищни пластове са се разпрострели на много мили под горите на

Белград³⁸, „излизайки на повърхността“ — както казват миньорите — на най-различни места в посока от югозапад към североизток. Повече от вероятно е, че самопроизволното разпадане на пиритите, обикновено съпътстващи тази формация, е причина за силните земетресения, които толкова често спхождат Константинопол. Край Мидия — древния Салмидесус, върху една ниска скала, стърчаща над вълните, се намират останките от стара кула и близо до нея пред един открит пясъчен плаж нашите лодкари хвърлиха котва. Те отказаха да слязат на брега и вдигайки котва на следващата сутрин на разсъмване, продължиха към Месембрия³⁹, като все така се движеха близо до брега, отминавайки последователно носа на Енеада с базалтовите колонии и Агатополи, отличаващ се с множеството си малки, осемкрили вятърни мелници. Следобед пристигнахме в село Сизеболи⁴⁰ — древната Аполония, където срещу няколко аспри си осигурихме пържени яйца, хляб и балкански мед. Един грък донесе стари монети за продан в една кожена кесия, от които ние си избрахме по няколко от Истрополис, Аполония и Византия.

(Авторът отново се спира на античната митология, с. 262–263.)

Напускайки Сизеболи, прекосихме малкото заливче Форос⁴¹, в дъното на което е разположен град Чингане⁴² — главното убежище и столица на циганите от планината Хемус. След това минахме покрай Айолу⁴³ — древния Анхиалос, после покрай Мисури — древната Месембрия.

(Следва коментар за произхода на определени названия на градове извън Балканския полуостров, 263 с.)

Близо до Мисури планината Хемус се издига отвесно над повърхността на водата посредством нос, наречен Емине-Бурун⁴⁴, и брегът продължава стръмен и скалист до мястото, където се отдръпва, за да пропусне реката на Варна. Високите руини на няколко четириъгълни кули известяваха отдалеч за значението на древния град Одесос, прочут в миналото като най-ранното морско пристанище на милезийците на Евксинус и в по-ново време с разгрома и смъртта на Владислав — краля на Унгария, чиято армия била напълно разгромена в съседната долина от турския император Амурат Първи⁴⁵. Навътре в залива е издаден един вече полуразрушен дървен кей, но водата е толкова плитка, че нашите лодки опряха в дъното, преди да стигнат до него, и ние слязохме на сушата, прехвърляйки се от палубата върху една волска кола, която беше вкарана във водата, за да поеме нашия багаж и екипажа на кайка. Тук за първи път отседнахме в турски кервансарай, чиито многобройни неудобства е трудно да си представи човек. Това бе една четириъгълна съборетина с няколко изгнили стълбнища, водещи към общи спални без врати или кепенци, чийто под бе покрит с парчета от керемиди и останки от зидария; парцали, гъмжащи от буболечки, и изгнило сено — леглата на предишните обитатели. Дворът на сградата бе пълен с багаж и

коне, а в ъгъла неколцина турци бяха наклеявали върху килим край купчина загаснали въглини, като спокойно пушеха своите дълги чибуци и слушаха с истинско удоволствие острия звън на балалайка, под чийто звуци няколко жалки полуголи циганчета кривяха светлокафявите си премръзнали крайници. През нощта обаче излезе силен вятър, придружен от снежна буря, и ние установихме, че въпреки всичко, колкото и лош да бе нашият подслон, той бе по-добър от откритата палатка на каика, закотвен под скалите на Черно море. На следващата сутрин наехме няколко араби⁴⁶ за по-голямо удобство и на нас, и на еничарите и се отправихме към Русчук. Тези араби са леки, покрити коли, теглени от два коня, които се движат със скорост пет мили в час. Коларите бяха турци — свирепи на вид главорези, въоръжени с пишови, ятагани и паласки, чиято екипировка бе твърде показателна за състоянието на страната, която трябваше да прекосим. След скучно еднодневно пътуване, изкачвайки по стръмни пътеки тъмносиви, покрити с лесков шубрак хълмове, ние стигнахме до едно селце, разположено върху стръмнина, от която се откриваше просторна гледка към Черно море, в което нашите колари казаха, че трябва да пренощуваме. Това селце се нарича Дафне⁴⁷. Настанихме се в къщата на един български селянин и бяхме твърде приятно изненадани да открием, че тя бе удивително чиста и топла. Подобно на всички други български къщи, в които сме влизали, тя бе направена от дърво и кал или глина, с хубав сламен покрив, оградена с широк дувар, подпрян на колони, който, като предпазваше стените от дъжда, запазваше основите здрави и сухи. Главното помещение винаги е добре застлано и заобиколено с нисък миндер с възглавници. Единствената мебел е малко трикрако столче, върху което се слага подносът с яденето, и има голямо огнище с разпален огън, който едновременно топли и осветява стаята — често пъти без нито един прозорец. Лицата на жените не са забулени; техните накити се състоят от високи тиари⁴⁸ от муселин, украсени с дълги нанизи от пари, пиастри и други монети, а вратовете, ръцете и ушите им са отрупани с гердани, гривни и обици от злато и сребро, с примитивна форма и изработка. Диалектът им е славянски и те си дават вид, че следват ритуалите и обредите на гръцката църква, но подобно на религиозните си водачи са толкова невежи, че цялата им набожност се състои главно в повтарянето на една или две молитви, кръстенето, спазването на постите и празниците и боготворенето на малки изображения с невероятни форми, които те наричат свети, по-скоро наподобяващи грубите изображения или ларите⁴⁹ на древните. Всеки папаз или селски свещеник извършва необходимите богослужения при погребения, сватби или кръщенета на жителите на две или три села, които общо му плащат мизерно възнаграждение. Българите обикновено са човечни, добросърдечни хора, гостоприемни към чужденците, дошли под скромния им покрив.

След като напуснахме Дафне, следващите ни спирки бяха: Йени Базар⁵⁰, Zahupas⁵¹, Кьой⁵², Разград, Торлаки⁵³, Пизанза⁵⁴ и Русчук.

Йени Базар (новият пазар) е малък град със смесено население от около триста семейства, от които може би само петдесет са български. Градът, както подсказва името му, е нов и дължи своя растеж главно на емигриращите бедни семейства от Влашко и Молдавия, които прекосяват Дунава и търсят убежище в България, за да избягат от тиранията и кождерството на гръцките бирници и местните боляри, предпочитайки да живеят дори при всички несподи на турската тирания, отколкото да търпят измамната свобода на тази представителна система, която ги потиска у дома — истина между прочем, която ни най-малко не е в полза на открития деспотизъм и подкрепя твърдението на един известен писател, че турското господство е извънредно пагубно за висшите, но милостиво към победните класи на империята. На това място отседнахме в къщата на един турчин, който се бе оттеглил от еничарския корпус и живееше във военно-феодалното си владение или тимариота. Старият човек ни посрещна много любезно и гостоприемно, като поръча да ни приготвят чудесен пилаф и ни предостави топла спалня и добри дюшеци.

Намерихме областта, през която минахме, толкова забулена в сняг, че можахме да доловим само най-характерните ѝ черти. В по-голямата си част изглеждаше открита и плодородна, но рядко населена и, разбира се, слабо обработена, въпреки че бе прочута като най-добрата житница в Европейска Турция. От време на време се срещаха дъбови гъсталаци и величествените планини на Хемус проблясваха понякога на слънчевите лъчи в далечината, отляво на нашия път. Не срещнахме други пътници освен кавалкадата от близо хиляда турски спахии, спускаща се по един стръмен хълм, на която се натъкнахме между Разград и Торлаки, съпровождаща войнствения паша Мустафа Байрактар⁵⁵, който по това време обикаляше градовете на своя пашалък, събираше постъпленията и оправяше нередностите.

Той бе мургав, красив мъж, очевидно под четиридесетте, с рунтава черна брада, възседнал хубав арабски жребец и облечен в разкошна шуба, с индийски шал, покриващ тюрбана му. Албанските еничари, които го придружаваха, бяха нагиздени с цялото великолепие на азиатското военно изкуство: техните богато оцветени носии и инкрустираните със сребро пищови и саби (ятагани), подбрани, без да се спазва някакъв принцип; грубата жестокост на тяхното поведение и цвиленето на техните жребци придаваха необичаен вид на гледката, която беше много внушителна.

Разград или Лаз-гарад, изопачено от Лазигород или градът на лазите⁵⁶, е доста важен град. Изглежда, е бил основан, както сочи името му, от лазите — едно от номадските племена от доли-

ните на Кавказ, и ако допуснем, че води началото си още от времето на експедицията на аргонавтите, може да се окаже, че именно това е селището на преследвачите на Язон и Медея, за което се споменава в древната история. Сегашното му население може да се изчисли на 10 000 души: една трета от които са гръцки християни; останалите — евреи и турци. Има две малки джамии и е заобиколен със стени от пръст, които са в плачевно състояние. Местността наоколо представлява открита равнина с изобилие от скитски надгробни могили — вероятно гробници от времето на похода на Александър Велики срещу трибалите⁵⁷, за който се споменава в приложението от Квинт Курций⁵⁸. Предполагането е повече от вероятно, тъй като тази равнина се намира точно на пътя, по който армията на Александър е трябвало да поеме, излизайки от дефилетата на планината Хемус, след като е била ликвидирана автономията на траките, безрезултатно противопоставили своя саггаго на македонските нашественици.

(Продължава разказът за похода на Александър Велики, с. 268—269.)

В Торлаки, на пет левги от Разград, населението е предимно турско. Оттук произхожда една секта на дервишите, която живее, като се скита из Турция и се препитава от суеверните предсказания, които внушава в съзнанието на селяните. При тези странствувания те водят със себе си един старец, когото подобно на Замолксис⁵⁹ на древните гети или на ламата при татарите натрапват на лековерните като живо възплъщение на божеството, старейки се през цялото време да го издигнат на голяма почит. Те го настаняват тържествено в най-хубавата къща на селото. „От време на време“ този стар лама предрича някакво предстоящо всеобщо бедствие, като земетресение, чума или глад, което единствено може да бъде предотвратено, като му се изпратят богати дарове. Изплашеното селячество бърза да омилостиви божествения гняв, слагайки в краката на светия човек цялото свое малко богатство, и застрашителната опасност престава за известно време да всява ужас сред тях.

Прекарахме една нощ в Пизанза, която представлява бедно село с разпръснати недосялани къщи, покрили живописно склона на една стръмна сива скала. Тук нашият еничарин стори това, което Бузбек се оплаква, че нееднократно се било случвало с него, а именно: той ни вдигна при първи петли, уверявайки ни, че се е съмнало. Ние бързо се облякохме, вярвайки на самоувереното твърдение на този птицегадател. Това ме накара да си припомня една от моите родни песнички и заедно с нея дойде приятният спомен за мисис Джордан, която пееше:

„Девойчето реши, че е ден,
провождайки любимия си навън,
но това бе само блясък лунен.“

Напуснахме Пизанза в ситен студен дъжд и стигайки до върха на хълма, приветствувахме с истинска радост белите минарета и кули на Русчук и широките разлети води на „тъмнотечащия Дунав“. След като си взехме по чаша мътно кафе в един турски хан, без да губим повече време, се качихме в една плоскодънна лодка и скоро стигнахме отсрещния бряг във Влашко. По време на пътуването ни из „покритата с лоша слава България“ нашият конвой се бе увеличил с четирима добре въоръжени арменски търговци, така че, общо взето, наброявахме не по-малко от двадесет души. Вероятно дължахме нашата безопасност на броя си, защото край едно село близо до Лаз-граде, където спряхме за около час, в двора на хана влязоха осем албанци с добри коне и още по-добри оръжия и ако можеше да се съди за намеренията им по техните щателни злодейски погледи, посещението им не бе лишено от възможно най-лоши подбуди, но по всяка вероятност сметоха нашата група твърде силна, за да бъде нападната, и като зададоха няколко въпроса на нашите еничари, потеглиха с голяма бързина и без съмнение ние ни най-малко не съжалявахме за тяхното заминаване. След като преспахме в Гяуркьой⁶⁰, на другия ден пристигнахме в Букурещ.

(Авторът продължава своето пътуване, минавайки през Яш, Краков, Силезия и др., с. 271—285.)

¹ Капитан (ар., тур.).

² Дн. Исакча, Румъния.

³ Дн. Тулча, Румъния.

⁴ Ad Salices — антично селище в Северна Добруджа близо до Черно море. За битката между вестготи и римляни, завършила с победа на римляните, вж. „Извори за старата история и география на Тракия и Македония“. С., 1949, с. 404—406.

⁵ Стан, заобиколен с коли (лат.).

⁶ Вер. с. Килия Веке, Тулчанско, Румъния.

⁷ Бастарните (Bastarnae) са келтско племе, което за пръв път се е появило в земите на север от делтата на Дунава (Рейсе) в 200 г. пр. н. е.

⁸ Пробус Марк Аврелий (232—282 г. от н. е.) — римски император от 276 г., заселил бастарните в Тракия в 280 г. Въвел строга дисциплина във войската, което го направило непопулярен, и бил убит от собствените си войски.

⁹ Върху една древна карта от III—IV в. от н. е. (Пойтингеровата таблица) с това име са обозначени Карпатите.

¹⁰ Основан в 656 г. пр. н. е., сега от него са останали развалини край село Каранусуф, Сев. Добруджа, Румъния.

¹¹ Малък остров при устието на Дунав в Черно море, където според древногръцката митология Тетидя пренесла тялото на своя син Ахил.

¹² Жан-Батист Бургиньон д'Анвил (1697—1782) — бележит френски картограф, един от най-големите познавачи на географията на античния и средновековния свят. Вж. Б. Цветкова. Френски пътеписи за Балканите XV—XVIII в. Т. I. С., 1975, с. 457.

¹³ Древен град, разположен край Каварна, голяма част от който е била погълната от земетресение.

¹⁴ Ръкав от делтата на Дунава.

¹⁵ Изоп. от Кара Харман, дн. Ваду, село около Тулча, Румъния.

- ¹⁶ Авторът грешн: Томи е дн. гр. Констанца, Румъния.
- ¹⁷ Гр. Констанца.
- ¹⁸ Балчик.
- ¹⁹ Ахтопол.
- ²⁰ Св. Богородица.
- ²¹ Дн. Инсада, пристанище на Черно море в Турция.
- ²² 1 клафтер = 6 фута или 182 см.
- ²³ Чектервек — влекач (тур.), каик — лодка, ладия.
- ²⁴ Публий Вергилий Марон (70—19 г. пр. н. е.) — най-забележителният римски епически поет. Връх в поетичното му творчество е епическата поема „Енеида“ в 6 книги.
- ²⁵ Далечната земя, с обширни поля, посветена на Марс, я орат траките, отдавна жестоко управлявана от Ликург. Старо гостоприемство и общи Пенати имаше Троя, докато имаше щастие. Издигам тук на полегатия бряг първи крепостни стени, начало при неблагоприятна съдба и от моето име давам (на града) името Енеади (лат.).
- ²⁶ Древна област в Северозападна Мала Азия, населена с траки, разположена между Черно и Мраморно море.
- ²⁷ Дн. Карабурун, Югоизточна Тракия, Турция.
- ²⁸ Созопол.
- ²⁹ Агатос — добър, благ (гр.); полис — град (гр.).
- ³⁰ Лично кормчията Палинур от високата кърма (лат.).
- ³¹ Твърде много се довери на спокойното море и небе, Палинуре, затова ще лежиш непогребан сред непознатите пясъци (лат.).
- ³² Село в Югоизточна Тракия, Турция.
- ³³ Дн. с. Скумру, Югоизточна Тракия, Турция.
- ³⁴ Опиан от Киликия (кр. на II ст. пр. н. е.) — автор на гръцка хексаметрична поезия *Synegetica*, като за всеки стих Каракала му давал по една златна монета.
- ³⁵ Дн. с. Румелфенери, Югоизточна Тракия, Турция.
- ³⁶ Кианей, Симплегати (Блъскащи се) — две малки скалисти островчета на входа в Черно море.
- ³⁷ Град в Югоизточна Тракия, Турция.
- ³⁸ Белградски гори — планински масив близо до Цариград, Турция.
- ³⁹ Несебър.
- ⁴⁰ Созопол.
- ⁴¹ Залив и проток на Мандренското езеро, източно от дн. с. Крайморе.
- ⁴² Днес селището не съществува. Било е разположено на изток от дн. с. Крайморе, Бург. окр.
- ⁴³ Поморие.
- ⁴⁴ Ноа Емине.
- ⁴⁵ Неточност у автора: в битката срещу полско-маджарския крал Владислав III Ягело, 1444 г., начело на турската армия е бил Мурад II.
- ⁴⁶ Кола, талига (тур.).
- ⁴⁷ Изоп. от Девне, дн. Девня.
- ⁴⁸ Корона (лат.).
- ⁴⁹ Мит. — боговете закрилници в древния Рим.
- ⁵⁰ Нови пазар.
- ⁵¹ Неидентиф. с-ще между Н. Пазар и Разград.
- ⁵² Вер. Арнаут-къой, дн. кв. Пороище на Разград.
- ⁵³ С. Хлебарово, Разградски окр.
- ⁵⁴ Изоп. от Писанец, с. в Русенски окр.
- ⁵⁵ Мустафа Байрактар — русенски аянин, главноком. тур. войски, привърженик на реформите, чиито войски сваляли Мустафа IV и на престола се възкачил Махмуд, който назначил Мустафа Байрактар за велик везир. Загинал при бунт на еничарите в 1808 г.

- ⁵⁶ Основното население на държавата Лазигия (II—VI в.) в Западна Грузия.
⁵⁷ Племето от дако-мизийски или тракийски произход, населявало главно земите по р. Нишава.
⁵⁸ Квинт Курций Руф — оратор и историк, творил вероятно по времето на Клавдий, Август или Веспасиан. Написал история за Александър Велики в десет книги.
⁵⁹ Бог и жрец у гетите, вж. *Г. И. Кацаров*. Год. на Ист.-фил. фак., III, 156 и сл.
⁶⁰ Изоп. от Гюргево, Румъния.

Превод и бележки Елия Миланова